

ISSN 2450-6486

<http://ehs.eeipsy.org>DOI: <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2024.1.02>

This publication was made with the funds of a joint Grant of EEIP (Ukraine - France) and ChF "Education: Future"

Марина ОМЕЛЬЧЕНКО,
Наталія ОРДАТІЙ, Анатолій ОРДАТІЙ,
Вікторія АНГЕЛЬСЬКА, Наталія ГУМЕНЮК

Актуальні аспекти діяльності
української вищої школи в умовах війни

MARYNA OMELCHENKO, NATALIYA ORDATIY, ANATOLIY ORDATIY, VICTORIYA ANHEL'SKA, NATALIYA GUMENIUK. **Relevant aspects of the Ukrainian higher education system in the context of war.** *The article is devoted to the analysis of changes in higher education, which were necessary and ripe for reforming and optimizing education in Ukraine. Their relevance and corrections were outlined especially acutely in the conditions of changes in society, requirements for obtaining professional specialization against the background of a full-scale invasion of the aggressor country. Higher education institutions faced inevitable changes related to the modification of the contingent and the number of applicants and students, teaching staff, material support and directly the educational component. The help of the scientific and business community of the world is invaluable in supporting the development of Ukrainian educational and research projects, receiving grants, forming*

ARTICLE
INFO

Отримано 19.02.2024
Рецензовано 24.02.2024
Доопрацьовану версію отримано 26.02.2024
Прийнято до друку 28.02.2024

23

© Марина ОМЕЛЬЧЕНКО,
Наталія ОРДАТІЙ, Анатолій ОРДАТІЙ,
Вікторія АНГЕЛЬСЬКА,
Наталія ГУМЕНЮК, 2024

foreign branches, establishing foreign cooperation at the university level. The war requires a more responsible attitude to the effectiveness of obtaining higher education in front of students and, accordingly, in front of teachers. Incredible people who prepare for lectures and read them online in the trenches, create the latest technological developments related to the military and medical fields, combine training with volunteer work - they are the titans of education and science, not in words, but in deeds, by their own example implement changes, becoming leaders in the development of modern history and higher education. It is impossible to stop this difficult period of our life, to press the stop button, because children grow and develop, changing age periods and social roles. Yesterday's students strive to shape their own life path by making a choice for themselves regarding further education. The field of higher education should help in this, providing a range of proposals, based on the realities of war. The conditions for providing higher education are not simple, but they are necessary, which means that they can and should be implemented for the sake of the youth, who are the prospects and future of our country.

Key words: *higher education of Ukraine, university, students, higher education institutions, war, Ukrainians, immigrants, national multi-subject test, specialists, participants in the educational process, educational space, distance education, profession, health, full-scale invasion, distance education, aggression, teachers, displacement, internally displaced persons, reforms, danger, occupation, volunteers, scientific activity, state policy, modernization, Ministry of Education.*

1. Вступ. Постановка проблеми

Нині проблеми сьогодення створюють нові норми та правила підготовки майбутніх спеціалістів. Сучасна вища освіта покликана виконати своє завдання шляхом створення особливого освітнього середовища, яке гарантує підготовку компетентних працівників, конкурентоспроможних на ринку праці [8]. Зміни вищої освіти України розпочались ще у 2022 році. Кабінетом Міністрів України (КМУ) було розроблено стратегію розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2023 рр. (Розпорядження КМУ від 23 лютого 2022 р. № 286-р), безпосередньо напередодні широкомасштабного вторгнення окупаційної армії росії [4]. Зокрема в Стратегії було підкреслено проблемні моменти у вигляді: низького рівня доступності вищої освіти через недотримання європейських стандартів якості, стану інфраструктури та освітнього простору, підготовки україн-

ських студентів до відкритого світу; неусвідомлення місії лідерства у формуванні людського капіталу та згуртуванні суспільства, в освіті дорослих. Станом на 01.01.2022, за даними ЄДЕБО, в Україні нараховувалося близько 320 закладів вищої освіти: самостійних університетів, інститутів та академій, з них 220 ЗВО є державними, 32 – комунальними та 113 – приватними [3, 4], станом на 2023р. – 169 державних, 40 комунальних та 105 приватних ЗВО, 12 вищих військових закладів, десятки закладів післядипломної освіти, наукових установ [6]. В структуру закладів вищої освіти включались 450 філій та фахових коледжів. Вищу медичну освіту в Україні наразі здобуває більше 150 тис. осіб-громадян України на базі 14 державних та 5 приватних медичних університетів [13]. Військові дії відбуваються на території країни ще з 2014 року, окрім втрати території та цілісності нашої держави, ми втратили низку навчальних закладів, деяким вдалося релокуватись в інших містах та надавати освітні послуги.

Повномасштабна військова агресія російської федерації проти України, яка розпочалась 24 лютого 2022 р., стала гострим викликом самому існуванню нашої держави, її суверенітету та соборності [11]. Війна є небезпечним та руйнівним явищем щодо життя загалом та окремих його проявів, як і освіта, зокрема. Тому в умовах війни суттєвими викликами для сфери освіти стали наступні важливі моменти:

– Загроза життю та здоров'ю учасників освітнього процесу, обмеження доступу до базових потреб людини. За висновком експертів ЮНІСЕФ російський напад на Україну створив безпосередню та зростаючу загрозу життю й добробуту 7,5 млн українських дітей, призвів до руйнівних наслідків для дітей у таких масштабах і темпах, яких не було з часів Другої світової війни. На жаль, війна триває, тому гуманітарні проблеми примножуються та зростають щогодини. Станом на початок лютого 2024 р. за даними Офісу Генерального прокурора України 523 дитини убито, 1217 дітям завдано поранень, дані не є остаточними [14], адже немає відомостей з тимчасово окупованих та вже звільнених територій. Щосекунди діти зазнають глибоких фізичних травм від насильства безпосередньо через поранення чи внаслідок впливу пошкодженої інфраструктури в ході військових дій, на них також діє і масив психологічного стресового впливу. Згідно з даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини, щодня в Україні гине двоє дітей та ще четверо дістають поранення – здебільшого внаслідок російських

атак із використанням вибухової зброї в населених пунктах [11,14]. Замінування величезної площі території залишається небезпечним фактором щодо здоров'я та життя населення. Масштабні руйнування та пошкодження освітньої інфраструктури: приміщень закладів освіти, навчально матеріально-технічної бази, навчально-виробничих баз практики, лабораторій, дослідницьких центрів, бібліотечних та матеріальних фондів навчальних закладів, об'єктів культурної спадщини. На інтерактивній мапі України Міністерство освіти відмічає завдані галузі збитки. Від початку повномасштабного вторгнення станом на травень 2023р. 793 заклади освіти постраждали від бомбардувань та обстрілів, а 365 із них – зруйновані вщент. Серед найбільше постраждалих областей - Харківська, Херсонська, Миколаївська. Субвенції, що виділяються на галузь освіти, не можуть перекрыти потреби у коштах, необхідних для відновлення зруйнованих матеріальних баз [13,14];

– Вимушене переміщення великої кількості учасників освітнього процесу в межах України чи за кордон призвело до значних втрат контингенту як здобувачів освіти, так і педагогічно-викладацького складу. За оперативною інформацією МОН станом на 1 серпня 2022 р. з 2014 р. було переміщено 29 ЗВО та 64 відокремлених структурних підрозділи ЗВО державної, комунальної й приватної форм власності до 11 регіонів України [5, 4, 3, 12]. Переміщення поєднувалось з усіма питаннями налагодження освітнього процесу, перенесенням матеріальної бази, пошуку нових приміщень для аудиторій, гуртожитків, забезпечення студентським, викладацьким складом та персоналом. На сьогодні ці заклади відновили повноцінну діяльність з урахуванням вимог військового часу. За підсумками 2023р. близько 10-15 % від кількості усіх студентів перебувають за кордоном, що становить приблизно 130-150 тис. осіб [14, 6]. Соціально-економічний устрій України зазнав негативного впливу під час повномасштабного вторгнення. Велика кількість міст та селищ України внаслідок ворожого бомбардування повністю стерті з її мапи, перестали існувати, що змусило жителів цих населених пунктів масово евакуюватися, втікаючи з місць окупації й місць, де ведуться активні бойові дії. Учасники освітнього процесу, які опинилися в епіцентрі бойових дій, зазнали значних психічних і фізичних травм. Умови життя дітей на сході та півдні України, де ведуться бойові дії, стають дедалі нестерпнішими. Українські діти, рятуючись від війни, водночас наражаються на великий ризик розлучитися із

сім'єю, втратити батьків, зазнати насилля, жорстокого поводження, сексуальної експлуатації, потрапити в тенета торгівців людьми [3, 4, 6, 12]. Велика кількість студентів із окупованих територій діляться досвідом перебування у підвалах, де переховувались від загарбників та правилами виживання в таких умовах. Більшість із них пережила надзвичайно травматичні події. Ця категорія населення терміново потребує посиленних заходів безпеки, стабільності, допомоги в сфері захисту та психосоціальної підтримки – особливо ті, хто перебуває без супроводу дорослих або в розлуці зі своїми сім'ями [11].

– Загострення проблеми забезпечення доступу до освіти українським школярам та студентам, порушення безперервності освітнього процесу в умовах блек-ауту, перебоїв з інтернетом, наявності повітряних тривоги.

– Втрата управлінського освітнього контролю на територіях, що потрапили під тимчасову окупацію або перебувають у зоні активних військових дій, впровадження на цих територіях насильницької переорієнтації українських здобувачів освіти на російські навчальні програми, підручники з примусовим переходом на російську мову навчання;

– Зменшення видатків державного та місцевих бюджетів на освіту. Ці пункти ідуть врозріз із Законом України про освіту у редакції від 27.12.2023 [5];

– Забезпечення розвитку приватної освіти на рівнях дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти.

2. Виклад основного матеріалу

На тлі військової агресії росії було припинено співпрацю у сфері освіти та науки з рф і профільними державними органами країн, що підтримали збройну агресію проти України [11, 3, 6]. Науковці стали амбасадорами щодо донесення до наукової спільноти реальних подій в Україні, з метою створення правдивого інформаційного поля, звернення уваги на військові дії не лише політичної еліти, а й інтелігенції. Для забезпечення ситуації безпеки у закладах вищої освіти були запроваджені канікули на короткий час та тимчасово призупинено освітній процес. У подальшому навчання продовжилось з використанням усіх доступних онлайн навчальних платформ із застосуванням ІТ-технологій, дистанційного доступу на територіях, близьких до місць бойових дій, офлайн на територіях, віддалених від місць боїв, та у змішаному форматі. В умовах викликів військово-

вого часу активно здійснюється залучення альтернативних форм проведення навчальних заходів у вигляді дистанційного навчання.

Вперше масштабне застосування дистанційної форми навчання було запроваджено у 2020 з оголошенням карантину при оголошенні пандемії COVID-19. І завдяки цьому викладачі та студенти ЗВО мали певні напрацювання з викладання у дистанційній формі та напрацювання в інноваційних методах [7]. Система онлайн навчання в умовах пандемії виконала покладені на неї охоронні заходи щодо зменшення поширення захворювання, але зумовила утруднення активності соціального життя, пристосування в умовах періоду студентства, зменшення комунікативності та, ймовірно, зменшення професійності, адже не всі практичні навички та вміння можливо навчити та продемонструвати онлайн, до прикладу, у медичних закладах [1, 2]. Дане явище зумовило розшарування студентського складу на байдужий прошарок та стенічний, цілеспрямований, що поза навчанням працював за професійним напрямком освіти, яка здобувається у ЗВО та в умовах роботи освоював необхідні вміння. Наприклад студенти-медики влаштовувались медичними сестрами, студенти технічних спеціальностей освоювали ІТ технології в умовах виробництва, тощо. Але дистанційність освіти має і позитивні напрацювання: розширила можливість її отримання, збільшила спектр отримання, поглибила комп'ютерну грамотність учасників процесу через освоєння нових платформ (Microsoft Teams, Google-classroom, MOODLE, HUMAN, Easy test maker), активно впровадила електронне оцінювання, що стимулює здобувачів у навчанні та демонструє реальну успішність батькам, створюючи прозорість щодо успішності, активно поповнила бази освітніх та наукових напрацювань в інтернеті у вигляді записів, відео-роликів, відео-лекцій з вільним доступом до них [9]. Зараз перебування студентів в захисних спорудах під час повітряної тривоги завдає шкоди освітньому процесу, збільшуючи навантаження щодо самостійної підготовки за матеріалами та розробками з дисципліни. Можливість проведення навчального процесу в укритті буде врегульовувати цю проблему. Серед студентського складу є категорія, яка здійснює онлайн навчання, проживаючи за кордоном, але прагне здобути освіту та отримати диплом фахівця в українському ЗВО. Вимогами проведення навчального процесу в умовах війни, окрім надання безпеки, є забезпечення моральної підтримки в освітньому середовищі на рівних основах для всіх учасників процесу.

ЮНІСЕФ наголошує, що війна спричинила найгострішу з початку ХХІ ст. кризу в сфері захисту дітей. Тяжкий психологічний стан учасників освітнього процесу є однією із серйозних проблем, що створює перепони на шляху забезпечення якості освіти. Педагоги, учні, студенти, які постраждали від військової агресії РФ, потребують значної психологічної підтримки. Задля цього МОН зробило низку кроків для забезпечення такої психологічної підтримки, розміщуючи на своєму офіційному сайті корисні поради для постраждалих та превентивні методики задля запобігання поглиблення психологічних проблем. Активно функціонує група волонтерів-психологів, яка реалізує проекти для дітей і дорослих, надає поради щодо контролю емоційного стану очно чи онлайн. ЮНІСЕФ також долучався до розв'язання проблеми психологічної підтримки задля допомоги дітям та батькам і опікунам щодо зменшення негативних наслідків військового стресу, упоратися з емоційним навантаженням, зберегти психологічне й фізичне здоров'я, забезпечити безпеку та розвиток дітей під час війни, на сайті цієї організації публікуються практичні рекомендації експертів і корисні матеріали з питань охорони ментального здоров'я [11].

В умовах воєнного стану в Україні МОН продовжує докладаати зусилля задля продовження забезпечення сталості навчального процесу та викладання, створення безпечних умов як для студентів так і викладачів, підтримки категорії тих, хто виїхав за кордон або перемістився до безпечніших регіонів країни, та для продовження впровадження запланованих можливих системних реформ на всіх рівнях освіти на базі сформованого переліку ключових пріоритетних аспектів політики в сфері освіти, вчасне впровадження яких зможе мінімізувати освітні втрати та забезпечить стійкість вітчизняної освіти [11, 6].

Через небезпеку життю абітурієнтів та викладацького складу деякі вищі навчальні заклади перемістилися на територію вглиб країни та продовжують свою плідну працю щодо підготовки високого рівня фахівців станом і на сьогодні. Вища школа несе втрати не лише у матеріально-фондовому забезпеченні, а, на жаль, і у людському ресурсі у вигляді зменшення кількості студентів, через їх переміщення за кордон та перехід на навчання до іноземних вузів, переміщення в межах країни та отримання статусу внутрішньо переміщених осіб. Відтак вони змушені вступати не у ті ЗВО, куди

планували від самого початку, частина залишилась на окупованих територіях, деякі стали діючими військовослужбовцями.

Аналогічні тенденції притаманні і викладацькому складу та представникам персоналу. На тлі поновлення очної форми навчання у більшості ЗВО України не продовжували контракти з представниками викладацького складу, які перебувають закордоном та фізично не присутні на заняттях на підставі постанови Кабінету Міністрів № 481 від 26.04.2023 р. Варто відмітити ще і явище відтоку іноземних студентів, які в умовах реальної небезпеки не повертаються до України, продовжують навчання онлайн або ж забирають документи. Для таких студентів укладаються угоди та домовленості з міжнародними університетами-партнерами у Польщі, Грузії, Африки задля продовження навчання. Загалом, станом на 2023 р. продовжили навчання на території України 50 тис. іноземних студентів. Навчання для них здійснюється українською, частково англійською мовою. За підтримки Культурного центру GOROD у Мюнхені було відкрито спеціалізовану філію Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, що зазнав значних руйнувань через обстріли, для продовження навчання студентів, які перебувають у Європі, як і для Національного технічного університету «Харківський політехнічний університет» на базі Магдебурзького та Аахенського університетів. При цьому варто наголосити на високому рівні підготовки наших студентів, що подекуди випереджує рівень однолітків закордоном. Студентство отримує мотиваційні виплати у вигляді стипендій, що заохочує до високих академічних успіхів у навчанні [10].

Коли перші шоківі реакції на тлі військових дій знизились, студенти почали обирати різні напрямки діяльності: перша категорія лише навчається, хтось поєднував навчання з волонтерською діяльністю, включно з професійним напрямком (надання психологічної та медичної допомоги студентами, що здобувають освіту за спеціальністю 053, 225, 222), інші пішли до війська. На фоні цих подій формувався свідомий дорослий вибір на базі установок та цінностей, які існують в сім'ях та підкріплені в умовах освіти (середньої чи вищої). Самі приміщення університетів та інститутів, гуртожитки стали волонтерськими та гуманітарними центрами [6, 12], психологічними хабами для внутрішньо переміщених осіб, Центрами незламності для цивільних та військових, осередками навчання з тактичної медицини [11, 14]. Студенти технічних ЗВО та представ-

ники технічних спеціальностей активно реалізують свої здібності та впроваджують новітні наукові розробки з метою використання у військовій галузі, наприклад ІТ-технології, створюють модернізовані дрони, підрогелеві пов'язки, тощо [10, 14].

Завданням освіти, було як мінімум вистояти, продовжувати функціонувати в змінених умовах та як максимум давати результати у вигляді здобуття знань та вмінь, розуміння програмного матеріалу студентами. Змінювані умови існування, невизначеність, нагальні потреби швидкого переорієнтування усіх аспектів життя, у тому числі освіти в умовах війни зумовили гуртування навколо ініціативних осіб, готових приймати вірні рішення, незважаючи на критичність ситуації, що стало платформою для реалізації лідерських якостей, ініціативності [11]. У першу річницю війни, 24 лютого 2023 року, було влаштовано виставку «Невидані дипломи» у понад 40 університетах 22 країн, яка розповідає історії 36 українських студентів, які загинули від агресії окупантів з метою привернення уваги до загибелі молоді, перспективної та цілеспрямованої [14].

16 березня 2022 р. Кабінет Міністрів України затвердив Постанову № 295 «Про особливості акредитації освітніх програм, за якими здійснюють підготовку здобувачі вищої освіти, в умовах воєнного стану» на основі положень, що дало змогу Національному агентству продовжити за умов війни процедури акредитації в спрощеному форматі, з урахуванням особливостей кожного закладу вищої освіти, та, що особливо важливо, забезпечити безперешкодне отримання дипломів про вищу освіту випускниками 2022 р. [12]. Дані заходи дали очікувані результати – випускниками шкіл у 2022 р. стали 209 тис., з них 91 % стали студентами ЗВО. З 2022 р. з часу повномасштабного вторгнення країни-агресорки вступ до ЗВО здійснювався на базі проходження НМТ – національного мультипредметного тесту, складання його було можливим і для учнів, що проживали за кордоном у 24 країнах світу. Кількість абітурієнтів зменшувалась щорічно, що було наслідком агресії росії. Зниження вимог до вступників кампанії 2022 р. зумовлене наданням можливості максимально великій аудиторії українських абітурієнтів вступити до українських університетів та здійснювати навчання в них навіть тоді, коли це потенційно може знизити якість вищої освіти, а також лобіювання інтересів окремих закладів вищої освіти, пов'язаних із втратами цих закладів через війну [3].

«Мотивація – це те, що змушує вас почати. Звичка – це те, що змушує вас рухатись далі», – казав Джим Рюн. Саме цей вислів можна використати для характеристики освітнього процесу в Україні в умовах війни, адже спершу була мотивація, прагнення отримати якісну освіту. Це був своєрідний активний та творчий супротив руйнуючому впливу війни, планування сьогодення з перспективою на майбутнє в реаліях небезпеки, тимчасової відсутності світла, зв'язку, далі адаптація до цих умов забезпечила відносно рівний темп навчання із здобуттям дипломів, захистом наукових робіт, науковим зростом. Попри руйнування інфраструктури, зменшення кількості студентів та викладачів українська школа вищої освіти продовжує активно розвиватись згідно вимог військового часу та європейської інтеграції. Студенти, освічена молодь неодноразово ставали учасниками визвольних змагань за Україну. Варто згадати студентів-учасників бою під Крутами, учасників Небесної сотні, серед яких були і студенти, що є символом сильного духу молодих людей, непереборного прагнення до змін на краще, здійснення власних прагнень в умовах вільної держави, навіть ціною власного життя, обезсмерчуючи при цьому ідею волі та свободи.

Структурна організація Державна служба якості освіти України у 2023 році здійснювала свою роботу відповідно до Оперативного плану Міністерства освіти і науки України та Плану роботи Державної служби якості освіти України на 2023 рік, пріоритетних напрямків діяльності у період воєнного стану, затверджених наказом Служби від 28.02.2022 № 01-10/29, Програми мобілізаційної діяльності Державної служби якості освіти України у період воєнного стану, затвердженої наказом Державної служби якості освіти України від 21.03.2022 № 01-10/30, та у своїй діяльності була спрямована на реалізацію державної політики у сфері освіти [6]. З метою запровадження запланованих змін в галузі освіти у 2023 року Державна служба якості освіти України розроблено та доопрацьовано два проекти законів України: одного акту Кабінету Міністрів України та десять наказів Міністерства освіти і науки України, які будуть запроваджені у подальшому та стосуватимуться і вищої освіти також [6].

Станом на 2024 р. можна стверджувати, що відбувається поглиблення проблеми доступності вищої освіти через продовження активної військової агресії країни-окупанта, що завдає неціненні збитки інфраструктурі: руйнуються інститути, універ-

ситети, знищується матеріальна база, гинуть студенти, викладачі, персонал, на окупованих територіях знищуються підручники та наукові матеріали, надруковані українською мовою. Але місія лідерства, формування резильєнтності, активність духу, протистояння та боротьби із здобуттям європейсько-орієнтованої освіти зараз здійснюється неймовірно активно із залученням гуртування нашого суспільства, формування нових усвідомлень, духовно-моральних цінностей, патріотичних аспектів у вихованні молодого покоління. Формування активної, професійно розвиненої, високоосвіченої та кваліфікованої молоді зі своїм світоглядом та перспективою реалізації власних планів та задумів на теренах нашої держави чи будь-якої іншої світової країни є одночасно активним протистоянням та своєрідною відповіддю на агресію країни, що нівелює думку власних громадян. Це є метою та прагненням, кінцевим результатом впровадження активних змін освітньої галузі, що планувались до здійснення але були відкореговані військовими діями та тривають зараз. У 2024 р. планується охопити більшу кількість студентів державною підтримкою за рахунок збільшення державного замовлення, державних грантів, пільгових кредитів. Використання грантів планується задля покриття витрат на навчання, їх розміри залежатимуть від результатів НМТ та вибору спеціальності, за якою здійснюватиметься навчання [14].

Перераховані перепони у впровадженні якісного освітнього процесу у вищій школі в складних умовах війни не є тотальними, тому варто відмітити позитивні процеси у вигляді: постійного забезпечення багатовекторної діяльності в інтернаціоналізації та посилення міжнародних контактів з метою ствердження позиції української вищої освіти в масштабах світової освітянської спільноти; продовження ефективної актуалізації євроінтеграційних цінностей та взаємодія з органами влади в плані формування стратегічних засад подальшого реформування забезпечення якості вищої освіти; впровадження систематичних заходів щодо приведення українського законодавства та процедур у відповідність до Європейського освітнього простору; продовження розбудови внутрішніх систем якості забезпечення вищої освіти; удосконалення методології та технологічної сторони діяльності Національного агентства з оцінки якості освіти [6, 11]. Позитивні зміни прослідковуються у кількості випускників усіх ЗВО України різних форм власності, вступі до аспірантури, здобутті ступенів докторів наук. Планується перехід

медичних університетів у підпорядкування МООН України, з поділом медичних ЗВО на дві категорії за наявністю чи відсутністю університетської клініки. Систему освіти України доведеться відбудовувати через завдані пошкодження, реформувати та впроваджувати велику кількість інновацій, що як ніколи є актуальним.

Цікавим є підхід у США до запитів студентів – Intelligent Tutoring System – в межах якої реагують на пізнавальні потреби студента, можуть надавати відповідний зворотний зв'язок та персоналізувати вміст відповідно до інтересів студентів.

Впродовж двох років наша країна існує в умовах війни, продовжуючи боронити свої землі, свою історію, ідентичність та майбутнє. Усвідомлення цінності національності, народу, розуміння етапів створення та існування державності, звичаєвості, культурних аспектів будуть забезпечуватись якісною освітою, рівнем обізнаності, поінформованості, що в свою чергу буде реалізовано за допомогою новітньої освіти, що формуватиме усвідомлення розуміння теперішнього часу, можливих шляхів розвитку у подальшому. Наступні кроки у розбудові та модернізації вищої освіти, її забезпечення повинно здійснюватися з урахуванням діджиталізації, формування актуальних компетентностей майбутнього високопрофесійного та конкурентноспроможного спеціаліста [6, 1, 2, 10].

3. Висновки

Нельсон Мандела казав: «освіта є найпотужнішою зброєю, за допомогою якої можна змінити світ». Україна перебуває в умовах змін, які були започатковані ще на початку 2022 р. з огляду на їх необхідність щодо оптимізації вищої школи до вимог сучасності та були переорієнтовані, поглиблені й зумовлені війною. Ці зміни вимагають покращення якості, посилення доступності вищої освіти, включаючи актуалізацію національної свідомості, активного переорієнтування на реформування та активні зміни у галузі освіти, зокрема у ЗВО. Реалізація вищої школи освіти залежатиме від багатьох факторів: тривалості війни та її руйнівних наслідків щодо матеріальної бази, повернення окупованих територій, кількості студентів на тлі загальної численності населення, економічних умов забезпечення освітньої галузі. Сформований у післявоєнний період ринок праці та професій визначатиме пріоритетність спеціальностей та факультетів ЗВО у майбутньому, які будуть направлені на відбудову нашої держави з найшвидшим відновленням за усіма

галуззями. Серед вагоміших спеціальностей з позицій сьогодення будуть військові спеціальності, IT-технології. Представники медичних спеціальностей завжди були у великому попиті [13], тому ймовірно і залишаться.

Багато вже здійснено в умовах викликів війни щодо змін в рамках вищої освіти на краще, ще більше чекатиме попереду у період розбудови. Але хочеться згадати пророчі та надихаючі слова Тараса Шевченка: «Борітесь-поборите! Вам Бог помагає! За вас правда, за вас слава І воля святая», що стосуються боротьби проти загарбників та започаткування і здійснення адекватних змін у вищій освіті.

References:

1. Vizniuk, I., Dzekan, O., Dolynnyi, S., Fomin, O., Fomina, N., & Ordatii, N.(2022). Ukrainian experience of the pedagogical training of medical specialists in the context of European integration processes. *Revista Eduweb*, 16(4), 65-77 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://revistaeduweb.org/check/16-4/6-65-77.pdf>
2. Безкоровайна І. М., Воскресенська Л. К., Ряднова В. В.2023. Особливості медичної освіти в Україні у военний час. *Вісник проблем біології і медицини*. 1/168, 2023 Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://vpbm.com.ua/en/vipusk-1-\(168\),-2023/2023/03/25/osoblivost%D1%96-medichno%D1%97-osv%D1%96t/](https://vpbm.com.ua/en/vipusk-1-(168),-2023/2023/03/25/osoblivost%D1%96-medichno%D1%97-osv%D1%96t/)
3. Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт / Є. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://osvitanalitika.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2023/03/HigherEd-in-Times-of-War.pdf>
4. Доповідь про якість вищої освіти в Україні, її відповідність завданням сталого інноваційного розвитку суспільства у 2022 році за ред. А. Бутенка, О. Єременко, Н. Стукало. Київ : Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2023. 59 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://naqa.gov.ua/wp>
5. Закон України Про вищу освіту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
6. ЗВІТ про діяльність Державної служби якості освіти України за 2023 рік [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://sqe.gov.ua/wpcontent/uploads/2024/02/ANALITICHNIY_ZVIT_SLUZHBI_2023.pdf
7. Корольова Н.Д, Гуменюк Н. І., Ангельська В. Ю. Досвід застосування інноваційних методів навчання у медичних закладах вищої освіти Формування цифрового освітнього середовища професійного розвитку фахівців в умовах відкритого університету післядипломної освіти: зб.

- матер. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 21-22 червня 2022 р. [ред. кол.: Карташова Л. А. (голов. ред.), Антошук С.В. (технічний редактор)]. – К. : ДЗВО «Ун-т менеджменту освіти», 2022. – 189 с.
8. Матвійчук М. В., Ангельська В. Ю., Гуменюк Н. І., Поляруш В. В. Аналіз дієвості застосування дистанційних форм навчання в підготовці майбутніх лікарів .Екстрена медична допомога в умовах війни (освіта, інновації, досвід) : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Суми,4 квітня 2023 року) / редколегія: Ю.В. Шкагула, Ю.О. Бадіон. Суми : Сумський державний університет, 2023. – 74 с.
 9. Матеріали Науково-методичної міжуніверситетської конференції з міжнародною участю. Забезпечення якості освіти у вищій медичній школі. За редакцією доктора медичних наук, професора В. Г. Марічереда. МОЗ України. Одеса. ОНМедУ. 18–20 січня 2023 р.
 10. Освіта UA [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://osvita.ua/vnz/91290/>
 11. Освіта України в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник. К.: 2022 [Електронний ресурс]. –Режим доступу:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serp.n.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analityc.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf>
 12. Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2022 рік / упоряд.: О. Осіюк, О. Хименко; за заг. ред. А. Бутенка, О. Єременко. Київ : Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2023. 111 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://naqa.gov.ua/wpcontent/uploads/2023/04/%D0%A0%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82-%D0%B7%D0%B0-2022-%D1%80%D1%96%D0%BA.pdf>
 13. Стратегія розвитку медичної освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://moz.gov.ua/uploads/1/8475-medical_education_analytics.pdf
 14. Українські новини Інтернет-ресурс[Електронний ресурс]. –Режим доступу: <https://ukranews.com/ua>

Transliteration of References:

1. Vizniuk, I., Dzekan, O., Dolyynnyi, S., Fomin, O., Fomina, N., & Ordatii, N.(2022). Ukrainian experience of the pedagogical training of medical specialists in the context of European integration processes. *Revista Eduweb*, 16(4), 65-77 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://revistaeduweb.org/check/16-4/6-65-77.pdf>
2. Bezkorovaina I. M., Voskresenska L. K., Riadnova V. V. (2023). Osoblyvosti medychnoi osvity v Ukraini u voiennyi chas. *Visnyk problem biolohii i medytsyny*. 1/168, 2023 Ukraini [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: <https://revistaeduweb.org/check/16-4/6-65-77.pdf>

3. Vyshcha osvita v Ukraini: zminy cherez viinu: analitychnyi zvit / Ye. Nikolaiev, H. Rii, I. Shemelynets. Kyiv: Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka, 2023. 94 s. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: <https://osvitanalytika.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2023/03/HigherEd-in-Times-of-War.pdf>
4. Dopovid pro yakist vyshchoi osvity v Ukraini, yii vidpovidnist zavdanniam staloho innovatsiinoho rozvytku suspilstva u 2022 rotsi za red. A. Butenka, O. Yeremenko, N. Stukalo. Kyiv : Natsionalne ahentstvo iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity, 2023. 59 s. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: . <https://naqa.gov.ua/wp>
5. Zakon Ukrainy Pro vyshchu osvitu [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
6. ZVIT pro diialnist Derzhavnoi sluzhby yakosti osvity Ukrainy za 2023 rik. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: https://sqe.gov.ua/wpcontent/uploads/2024/02/ANALITICHNIY_ZVIT_SLUZHBI_2023.pdf
7. Korolova N.D, Humeniuk N. I., Anhelska V. Yu. (2022). Dosvid zastosuvannia innovatsiinykh metodiv navchannia u medychnykh zakladakh vyshchoi osvity Formuvannia tsyfrovoho osvitnoho seredovyshcha profesiinoho rozvytku fakhivtsiv v umovakh vidkrytoho universytetu pišliadyplomnoi osvity: zb. mater. Vseukr. nauk.-prakt. internet-konf., 21-22 chervnia 2022 r. [red. kol. : Kartashova L. A. (holov. red.), Antoshchuk S.V. (tekhnichnyi redaktor)]. – K. : DZVO «Un-t menedzhmentu osvity», 2022. – 189 c.].
8. Matviichuk M. V., Anhelska V. Iu., Humeniuk N. I., Poliarush V. V. (2023). Analiz diievosti zastosuvannia dystantsinykh form navchannia v pidhotovtsi maibutnikh likariv. Ekstrena medychna dopomoha v umovakh viiny (osvita, innovatsii, dosvid) : materialy Vseukrainskoi naukovy-praktychnoi konferentsii (Sumy, 4 kvitnia 2023 roku) / redkolehiia: Yu.V. Shkatula, Yu.O. Badion. Sumy : Sumskiy derzhavnyi universytet, 2023. – 74 s.
9. Materialy Naukovy-metodychnoi mizhuniversitytetskoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu. Zabezpechennia yakosti osvity u vyshchii medychnii shkoli. Za redaktsiieiu doktora medychnykh nauk, profesora V. H. Marichereda. MOZ Ukrainy. Odesa. ONMedU. 18–20 sichnia 2023 r.
10. Osvita UA [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: <https://osvita.ua/vnz/91290/>
11. Osvita Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. Informatsiino-analitychnyi zbirnyk. K. : 2022 [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya%20serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analytic.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf>
12. Richnyi zvit Natsionalnoho ahentstva iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity za 2022 rik / uporiad. : O. Osiuk, O. Khymenko; za zah. red. A. Butenka, O. Yeremenko. Kyiv : Natsionalne ahentstvo iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity, 2023. 111 s. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: <https://>

naqa.gov.ua/wpcontent/uploads/2023/04/%D0%A0%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82-%D0%B7%D0%B0-2022-%D1%80%D1%96%D0%BA.pdf

13. Stratehiia rozvytku medychnoi osvity v Ukraini [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: https://moz.gov.ua/uploads/1/8475-medical_education_analytics.pdf
14. Ukrainski novyny Internet-resurs [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: <https://ukranews.com/ua>.

Authors

M.S. OMELCHENKO

*Doctor of Psychological Sciences, Proffessor,
Department of Special Pedagogy and Inclusion,
Donbas State Pedagogical University, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8292-1791>
E-mail: neckaa87@gmail.com*

N.M. ORDATII

*Ph.D, Assistant of the Department
of Medical psychology and Psychiatry,
National Pirogov Memorial Medical University,
Vinnytsia, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8100-2790>
E-mail: nordatij@gmail.com*

A.V. ORDATII

*Candidate of Medical Sciences, Assistant
of the Department of Surgery 1,
National Pirogov Memorial Medical University,
Vinnytsia, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-6657-3812>
E-mail: ordatij79@gmail.com*

V.Y. ANHELKA

*Senior Lecturer in the Department
of Disaster Medicine and Military,
Medicine National Pirogov Memorial
Medical University, Vinnytsia, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6140-0807>
E-mail: kycya_23@ukr.net*

N.I. GUMENIUK

Senior Lecturer in the Department of Disaster

Medicine and Military Medicine,

Medicine National Pirogov Memorial Medical

University, Vinnytsia, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7071-6464>

E-mail: n.i.gumenyuk.kr@gmail.com

Abstracts

МАРИНА ОМЕЛЬЧЕНКО, НАТАЛІЯ ОРДАТІЙ, АНАТОЛІЙ ОРДАТІЙ, ВІКТОРІЯ АНГЕЛЬСЬКА, НАТАЛІЯ ГУМЕНЮК. **Актуальні аспекти діяльності української вищої школи в умовах війни.** Стаття присвячена аналізу змін у вищій школі, які були необхідними та назрівали задля реформування і оптимізації освіти України. Їх актуальність та корективи були окреслені особливо гостро в умовах змін суспільства, вимог отримання фахової спеціалізації на тлі повномасштабного вторгнення країни-агресорки. ЗВО опинились перед невідворотними змінами, що стосуються модифікації контингенту та кількості абітурієнтів та студентів, викладацького складу, матеріальної забезпечення та безпосередньо освітньої складової. Допомога наукового та бізнес-товариства світу є неоціненною щодо підтримки розвитку українських освітньо-дослідницьких проєктів, отримання грантів, формування іноземних філій, налагодження іноземного співробітництва на рівні університетів. Війна вимагає відповідальнішого ставлення до результативності у якості здобуття вищої освіти перед студентами і відповідно перед викладачами. Неймовірні люди, що готуються до лекцій та читають їх онлайн в умовах окопів, створюють новітні технологічні розробки, що стосуються військової та медичної галузі, поєднують навчання з волонтерською діяльністю – саме вони є титанами освіти та науки, що не словом, а ділом, власним прикладом впроваджують зміни, стаючи провідниками у розбудові новітньої історії та вищої освіти. Цей непростий період нашого життя не можливо зупинити, натиснути кнопку «стоп», адже діти ростуть і розвиваються, змінюючи вікові періоди та соціальні ролі. Вчорашні учні прагнуть торувати власний життєвий шлях, зробивши для себе вибір щодо подальшого навчання. В цьому має допомогти галузь вищої освіти, надаючи спектр пропозицій, ґрунтуючись на реаліях війни. Умови забезпе-

чення вищої освіти – непрості, але необхідні, а значить – такі, які можна і потрібно realizувати задля молоді, що є перспекtyвою та майбутнім нашої держави.

Ключові слова: вища освіта України, університет, студенти, війна, українці, переселенці, фахівці, учасники освітнього процесу, освітній простір, дистанційна освіта, професія, здоров'я, повномасштабне вторгнення, дистанційне навчання, агресія, викладачі, переміщення, внутрішньо-переміщені особи, реформи, небезпека, заняття, волонтери, наукова діяльність, державна політика, модернізація, Міністерство освіти.

MARYNA OMELCZENKO, NATALIJA ORDATIJ, ANATOLIY ORDATIJ, VIKTORIIA ANHEL'SKA, NATALIJA HUMENIUK.

Aktualne aspekty działalności ukraińskiego szkolnictwa wyższego w warunkach wojny. *Artykuł poświęcony jest analizie zmian w szkolnictwie wyższym, które były konieczne i zapowiadały się w celu reformy i optymalizacji edukacji w Ukrainie. Ich aktualność oraz korekty zostały szczególnie ostro określone w warunkach zmian społecznych, wymagań dotyczących specjalizacji zawodowej na tle pełnej inwazji kraju agresora. Instytucje szkolnictwa wyższego stoją w obliczu nieuniknionych zmian w zakresie modyfikacji kontyngentu i liczby kandydatów i studentów, kadry dydaktycznej, zabezpieczenia materialnego i samego komponentu edukacyjnego. Pomoc globalnej społeczności naukowej i biznesowej jest nieoceniona we wspieraniu rozwoju ukraińskich projektów edukacyjnych i badawczych, pozyskiwaniu grantów, tworzeniu zagranicznych oddziałów i nawiązywaniu współpracy zagranicznej na poziomie uniwersyteckim. Wojna wymaga bardziej odpowiedzialnego podejścia do jakości szkolnictwa wyższego dla studentów i, odpowiednio, dla nauczycieli. Niesamowici ludzie, którzy przygotowują się do wykładów i prowadzą je online w okopach, tworzą najnowsze osiągnięcia technologiczne związane z dziedzinami wojskowymi i medycznymi, łączą naukę z wolontariatem - to tytani edukacji i nauki, którzy nie słowem, ale czynem wprowadzają zmiany własnym przykładem, stając się liderami rozwoju współczesnej historii i szkolnictwa wyższego. Tego trudnego okresu w naszym życiu nie da się zatrzymać ani wstrzymać, ponieważ dzieci rosną i rozwijają się, zmieniając okresy wiekowe i role społeczne. Wczorajsi uczniowie chcą wytyczać własną ścieżkę w życiu, dokonując wyboru dalszej edukacji. Sektor szkolnictwa wyższego powinien w tym pomóc, zapewniając szereg ofert opartych na realiach wojny. Warunki*

zapewnienia wykształcenia wyższego nie są proste, ale są konieczne i dlatego mogą i powinny być realizowane dla dobra młodych ludzi, którzy stanowią perspektywę i przyszłość naszego państwa.

Słowa kluczowe: *szkolnictwo wyższe, Ukraina, uniwersytet, studenci, wojna, Ukraińcy, przesiedleńcy wewnętrzni, specjaliści, uczestnicy procesu edukacyjnego, przestrzeń edukacyjna, kształcenie na odległość, zawód, zdrowie, inwazja na pełną skalę, kształcenie na odległość, agresja, nauczyciele, reformy, niebezpieczeństwo, zajęcia, wolontariusze, działalność naukowa, polityka państwa, modernizacja, Ministerstwo Oświaty.*